

KMP.570.32.2014.PK

Raport
Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji
Pomieszczeń dla Osób Zatrzymanych
placówki Straży Granicznej w Michałowie
(wyciąg)

1. Wprowadzenie

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania* (dalej: OPCAT), przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192) oraz działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniu 30 czerwca 2014 r., do Pomieszczeń dla Osób Zatrzymanych placówki Straży Granicznej w Michałowie (dalej: PdOZ lub Izba) udali się pracownicy Zespołu Krajowy Mechanizm Prewencji (dalej: KMP, Mechanizm): Justyna Róża Lewandowska – dyrektor Zespołu, dr Aleksandra Iwanowska, Przemysław Kazimirski i Marcin Kusy (prawnicy).

Celem wizytacji zapobiegawczej było sprawdzenie na miejscu traktowania osób zatrzymanych i dokonanie oceny sposobu ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

Przeprowadzone czynności polegały na:

- wysłuchaniu informacji na temat funkcjonowania Izby przedstawionych przez funkcjonariusza odpowiedzialnego za PdOZ oraz ppłk SG mgr inż. Włodzimierza Pielacha - Komendanta placówki,
- oglądzie wszystkich pomieszczeń Izby, w tym sprawdzeniu stanu wyposażenia pokoi dla zatrzymanych,
- zapoznaniu się z dokumentacją prowadzoną w PdOZ.

W trakcie wizytacji wykonano dokumentację fotograficzną.

Pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji poinformowali komendanta placówki oraz naczelnika Wydziału ds. Cudzoziemców o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali ich uwag i wyjaśnień.

Ponadto po zakończeniu wizytacji analizie poddano: protokół kontroli sanitarnej przeprowadzonej w dniu 12 maja 2013 r. przez pracownika Państwowej Inspekcji Sanitarnej MSWiA na obszarze województwa podlaskiego oraz sprawozdanie z wizytacji pomieszczeń dla osób zatrzymanych przeprowadzonej w Podlaskim Oddziale Straży Granicznej w Białymstoku oraz Placówkach Straży Granicznej w Mielniku, Czeremsze, Dubiczach Cerkiewnych, Narewce, Michałowie, Bobrownikach i Szudziałowie przez sędziego Sądu Okręgowego w Białymstoku Mariusza Pankowca w dniach 9 i 14 stycznia 2013 r.

2. Legalność pobytu

Pomieszczenia przeznaczone są dla osób dorosłych zatrzymanych w trybie przepisów kodeksu postępowania karnego oraz cudzoziemców, wobec których zachodzą warunki określone w art. 394 ust. 1 ustawy z 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz. U. z 2013 r., poz. 1650). Pojemność PdOZ wynosi 8 miejsc.

Zgodnie z informacją przekazaną wizytującym przez funkcjonariusza odpowiedzialnego za Izbę, PdOZ uruchamiany jest w momencie umieszczenia osoby zatrzymanej. Z analizy Książki kontroli osób zatrzymanych osadzonych w pomieszczeniach (dalej: książka kontroli) wynika, iż ostatnia zatrzymana osoba

przebywała w Izbie w 2012 r. Łączna liczba zatrzymanych i umieszczonych w 2012 r. w placówce osób wyniosła 5.

Podczas wizytacji Krajowego Mechanizmu Prewencji w PdOZ nie przebywała żadna osoba zatrzymana.

Analiza protokołów zatrzymania i książki kontroli nie wykazała nieprawidłowości związanych z ich wypełnianiem.

3. Traktowanie

Zgodnie z przekazanymi wizytującym informacjami w okresie od początku 2013 r. do dnia wizytacji w Izbie nie było wydarzeń nadzwyczajnych; nie stosowano również środków przymusu bezpośredniego.

Przed umieszczeniem zatrzymanego w PdOZ dokonuje się jego sprawdzenia, polegającego co do zasady na pobieżnej kontroli zatrzymanego przez osobę tej samej płci w niemonitorowanym pokoju. Z informacji przekazanych wizytującym przez naczelnika wynika jednakże, że zdarzają się przypadki, w których owo sprawdzenie jest połączone z rozebraniem się przez zatrzymanego. Pracownicy KMP zwracają uwagę w tym miejscu, że możliwość wykroczenia przez funkcjonariuszy Straży Granicznej poza ramy czynności sprawdzenia osoby, poprzez rozebranie zatrzymanego do naga, stanowi nieuprawnione przekroczenie prawa. Szczegółowe sprawdzenie cudzoziemca polegające na oględzinach ciała, sprawdzeniu odzieży, bielizny i obuwia, a także przedmiotów posiadanych przez cudzoziemca lub należących do niego, zostało zdefiniowane w art. 412 ust. 2 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 roku o cudzoziemcach (Dz. U. z 2013 r., poz. 1650), wyłącznie w odniesieniu do takich placówek jak strzeżony ośrodek lub areszt dla cudzoziemców. Trzeba podkreślić, iż tak głęboka ingerencja w prawo do prywatności, jako ograniczająca, prawa i wolności obywatela może być ustanowiona tylko w ustawie i w określonych sytuacjach. W myśl art. 31 ust. 3 Konstytucji RP *ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.*

Podczas roboczego podsumowania wizytacji, przedstawiciele Mechanizmu poinformowali komendanta placówki, że wskazany problem ma charakter systemowy, który nie walujuje jednakże wykroczenia przez funkcjonariuszy Straży Granicznej poza granice określone prawem. W związku z tym, wizytujący zalecają stosowanie obowiązujących przepisów prawa regulujących sprawdzenie osób zatrzymanych w PdOZ Straży Granicznej.

4. Personel wizytowanej jednostki

Zgodnie z informacjami przekazanymi wizytującym do pełnienia służby w Izbie wyznaczonych jest 11 funkcjonariuszy z placówki. Nadzór nad pomieszczeniami sprawuje Wydział ds. Cudzoziemców Podlaskiego Oddziału Straży Granicznej w Białymstoku. Służba pełniona jest dwuosobowo. Wśród przeszkolonych funkcjonariuszy znajduje się kobieta.

Każdy z funkcjonariuszy Straży Granicznej oddelegowanych do pracy w PdOZ odbył specjalistyczne szkolenie z zakresu pełnienia służby w pomieszczeniach dla osób zatrzymanych oraz wykonywania konwojów w systemie stacjonarnym.

Według informacji przekazanej wizytującym w 2013 r. i 2014 r. nie odbywały się szkolenia dla funkcjonariuszy wyznaczonych do pełnienia służby w PdOZ.

Przedstawiciele KMP stoją na stanowisku, iż w ofercie szkoleniowej należałoby uwzględnić dodatkowe zagadnienia służące wzbogaceniu wiedzy funkcjonariuszy wyznaczonych do pełnienia służby w PdOZ w zakresie pracy z trudnymi osobami bez wyrządzania im krzywdy, udzielania osobom zatrzymanym pierwszej pomocy przedmedycznej, radzenia sobie ze stresem i agresją oraz sukcesywnego uaktualniania wiedzy i doskonalenia umiejętności w omawianych obszarach. Standardy Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom (patrz: Fragment Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3] dot. szkoleń funkcjonariuszy służb porządku publicznego) wskazują, że *nie ma lepszej gwarancji przeciwko złemu traktowaniu osoby pozbawionej wolności niż dobrze wyszkolony funkcjonariusz*. CPT kładzie szczególny nacisk na konieczność rozwijania umiejętności w zakresie komunikacji interpersonalnej.

W latach 2012 – 2014 r. nie odnotowano skarg dotyczących pobytu w PdOZ. Przeciwno funkcjonariuszom wyznaczonym do pełnienia służby w Izbie nie prowadzono również żadnych postępowań dyscyplinarnych ani karnych.

5. Prawo do ochrony zdrowia

Według informacji przekazanej wizytującym, przed umieszczeniem w PdOZ badane są wszystkie osoby zatrzymane. Lekarz współpracujący z oddziałem SG w Michałowie pozostaje w całodobowej dyspozycji. Zdarza się również, że badania lekarskie wykonywane są w publicznej placówce służby zdrowia w Michałowie. W razie nagłego pogorszenia samopoczucia lub stanu zdrowia wzywane jest pogotowie ratunkowe.

W Izbie wyodrębniono pokój lekarski, na wyposażeniu którego pozostają krzesła, biurko i parawan. Gabinet wyposażony jest w umywalkę z dostępem ciepłej wody.

Analiza książki wizyt lekarskich ujawniła sytuacje, w których dokument ów wypełniany był przez lekarzy udzielających świadczeń medycznych zatrzymanym poza placówką SG. Wizytujący przypominają, że książka wizyt lekarskich stanowi jeden z dokumentów prowadzonych w PdOZ i zgodnie z jej przeznaczeniem służy tylko i wyłącznie odnotowywaniu w niej przypadków konsultacji medycznych, które miały miejsce na terenie PdOZ.

Jako kolejny problem natury systemowej określić trzeba umiejscowienie przepisów dotyczących badań lekarskich osób zatrzymanych przez funkcjonariuszy Straży Granicznej. Aktem prawnym regulującym to zagadnienie jest ww. rozporządzenie w sprawie badań lekarskich, jak też § 3 i 4 Regulaminu pobytu osób zatrzymanych w pomieszczeniach jednostek organizacyjnych Straży Granicznej przeznaczonych dla tych osób (dalej: regulamin). Kwestia wykonywania badań lekarskich (obligatoryjnie wobec określonych osób), jako czynności głęboko ingerującej w prawo do prywatności winno być uregulowane w ustawie, albowiem to prawo w sposób zasadniczy ogranicza. W myśl art. 31 ust. 3 Konstytucji RP *ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź*

dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw. Ustawodawca zatem musi rozstrzygnąć (o ile uzna to za niezbędne) zakres ograniczeń prawa do prywatności w kontekście badań lekarskich osób zatrzymanych przez funkcjonariuszy Straży Granicznej.

6. Prawo do informacji

Dokumentem regulującym prawa i obowiązki osób zatrzymanych i umieszczanych w PdOZ Straży Granicznej jest regulamin stanowiący załącznik do rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 20 czerwca 2011 r. w sprawie warunków jakim powinny odpowiadać pomieszczenia w jednostkach organizacyjnych Straży Granicznej przeznaczone dla osób zatrzymanych, oraz regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach (Dz. U. z 2011 r. Nr 143, poz. 843) [dalej: rozporządzenie]. W dniu wizytacji PdOZ dysponował nieaktualną wersją regulaminu pochodzącą z 2006 r. oraz tłumaczeniami tejże wersji na język rosyjski, białoruski, ukraiński, gruziński, angielski, francuski, chiński i wietnamski, ormiański, hindu oraz urdu. W związku z ujawnioną nieprawidłowością, przedstawiciele KMP zalecili wyposażanie PdOZ w treść obowiązującego rozporządzenia wraz z tłumaczeniami regulaminu stanowiącego jego załącznik.

Zapoznanie z regulaminem następuje przed przyjęciem do Izby. Pracownicy Mechanizmu zwrócili uwagę na brak wpisów z 2012 r. w ewidencji zapoznania z regulaminem. Ostatni wpis pochodził z 2010 r.

Z informacji przekazanych pracownikom KMP przez naczelnika wynika, że wszystkim cudzoziemcom niewładającym językiem polskim zapewnia się pomoc tłumacza związaną z przetłumaczeniem protokołu zatrzymania wraz z informacją o przysługujących jej w tej sytuacji prawach. Powyższe relacja potwierdzona została analizą protokołów zatrzymania cudzoziemców (podpisy tłumacza na każdej stronie protokołu).

Wizytujący zwrócili uwagę na fakt braku obecności tłumacza podczas badań lekarskich osób zatrzymanych. W ocenie pracowników KMP udział tłumacza w takich badaniach jest niemniej ważny od jego uczestnictwa w czynnościach

związanych z samym faktem zatrzymania. Podczas badania lekarskiego niezadko niezbędny jest wywiad lekarski, którego nieodzowny element stanowi skuteczna komunikacja werbalna pomiędzy pacjentem i lekarzem. Dla osiągnięcia wymogu skuteczności konieczna zaś jest pomoc tłumacza.

Zgodnie z wyjaśnieniami udzielonymi przedstawicielom KMP istnieje możliwość powiadomienia przez zatrzymanego osób bliskich o fakcie zatrzymania oraz miejscu pobytu. Najczęściej jednak, prawo to realizowane jest przez funkcjonariuszy Straży Granicznej, którzy po poinformowaniu przekazują zatrzymanym wiadomość zwrotną na temat realizacji powiadomienia. W ocenie pracowników Mechanizmu, w pierwszej kolejności należałoby więc rozważyć możliwość samodzielnej realizacji przysługującego zatrzymanym prawa do powiadomienia osoby trzeciej, zaś tylko w sytuacjach szczególnych prawo to realizować za pośrednictwem funkcjonariuszy. Zgodnie z Rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ - Zbiór zasad mających na celu ochronę wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie zatrzymania lub uwięzienia, *niezwłocznie po zatrzymaniu oraz po każdym przeniesieniu z jednego miejsca aresztowania lub uwięzienia do innego, osoba aresztowana lub uwięziona będzie uprawniona powiadomić, bądź też domagać się od właściwego organu powiadomienia członków jej rodziny lub innych właściwych osób według swojego wyboru, o jej zatrzymaniu, aresztowaniu lub uwięzieniu, bądź o przeniesieniu i o miejscu, w którym jest przetrzymywana* (Zasada 16.1).

Wizytowana placówka nie dysponowała opracowaną listą adwokatów, z której zainteresowana pomocą prawną osoba zatrzymana mogłaby wybrać adwokata. Z informacji przekazanej wizytującym wynika, że w razie potrzeby dane teleadresowe adwokatów ustalane są za pośrednictwem internetu. Nie negując możliwości realizacji dostępu do obrońcy ustalanego w opisany sposób, mając jednocześnie na uwadze, że dostęp do takiej pomocy stanowi jedną z gwarancji przeciwko złemu traktowaniu osób zatrzymanych, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają stworzenie i udostępnianie na życzenie zatrzymanych listy adwokatów.

7. Warunki bytowe

W skład wizytowanej Izby wchodzi 4 pokoje dwuosobowe dla osób zatrzymanych, gabinet lekarski, magazyny, łazienka oraz pomieszczenie do podgrzewania posiłków.

Warunki w pokojach dla zatrzymanych zostały przez wizytujących ocenione jako bardzo dobre. Pomieszczenia nie nosiły śladów eksploatacji ani zabrudzeń, przymocowane do podłogi podesty, taborety i stoliki zostały wykonane z drewna, nadając pomieszczeniom estetyczny wygląd. Okna, grzejniki i punkty świetlne prawidłowo zabezpieczono. W pokojach nie zainstalowano oświetlenia nocnego, istnieje możliwość włączenia tylko jednego z dwóch rzędów świateł, zmniejszając tym samym jego natężenie.

W łazience przeznaczonej dla zatrzymanych znajduje się umywalka, stanowisko do kąpieli pod prysznicem oraz kabina ustępowa. W czasie wizytacji pomieszczenie łazienki było czyste, znajdowały się w nim ręczniki, papier toaletowy oraz mydło w dozowniku.

Magazyn został podzielony na część depozytową, magazyn pościeli czystej oraz magazyn pościeli brudnej. Depozyt osób zatrzymanych przechowywany jest w metalowej szafie pancernej z wydzielonymi dwoma sejfami służącymi do przechowywania depozytu wartościowego. W magazynie pościeli czystej znajdowały się materace, koce, ręczniki, prześcieradła, poszewki, poduszki. W magazynie pościeli brudnej składowana była używana pościel, a w oddzielnej szafie – rzeczy należące do osób chorych zakaźnie. Odzież zastępcza oraz środki higieniczne przechowywane były w pomieszczeniach nie wchodzących w skład Izby. Wizytujący zwrócili jednakże uwagę, że wśród środków higienicznych brakowało artykułów do utrzymania higieny intymnej dla kobiet (podpasek).

Pomieszczenia Izby nie są objęte monitoringiem wizyjnym.

Posiłki dla zatrzymanych dostarczane są w jednorazowych pojemnikach z kuchni Strzeżonego Ośrodka dla Cudzoziemców i Aresztu w celu Wydalenia w Białymstoku. W celu ugaszenia pragnienia między posiłkami zatrzymanym wydawana jest woda.

W czasie wizytacji dostępna była prasa wydawana na prośbę osób zatrzymanych.

Zgodnie z przekazanymi wizytującym informacjami prawo osoby zatrzymanej do realizacji zakupów za pośrednictwem funkcjonariuszy SG (§ 9 ust. 1 pkt 8 regulaminu) jest przestrzegane.

8. Sytuacja osób niepełnosprawnych

Pomieszczenia PdOZ nie są dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością i o obniżonej sprawności fizycznej (np. starszych). W związku z powyższym należy wskazać, że zgodnie z przyjętą w dniu 1 sierpnia 1997 roku przez Sejm RP *Kartą Praw Osób Niepełnosprawnych* (M. P. z 1997 r. Nr 50, poz. 475) osoby niepełnosprawne mają prawo życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych. Ponadto w dniu 6 września 2012 roku Polska ratyfikowała przyjętą w dniu 13 grudnia 2006 roku przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych *Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych* (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169) zobowiązującą do umożliwienia osobom niepełnosprawnym niezależnego życia i pełnego udziału we wszystkich jego sferach. Oba wymienione dokumenty mają zastosowanie również w odniesieniu do osób pozbawionych wolności oraz środowiska stworzonego w miejscu ich osadzenia. Wobec powyższego wszelkie instytucje państwowe, winny podejmować działania ukierunkowane na urzeczywistnienie praw osób z niepełnosprawnością. Omawiając potrzebę dostosowania wszelkich miejsc pozbawienia wolności do potrzeb osób niepełnosprawnych warto także zwrócić uwagę na wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 10 lipca 2001 w sprawie *Price przeciwko Wielkiej Brytanii* (skarga numer 33394/96). W sprawie tej Trybunał stwierdził naruszenie art. 3 Konwencji przez osadzenie, poruszającej się na wózku inwalidzkim kobiety, w celi policyjnej zupełnie niedostosowanej do jej potrzeb. Z uwagi na warunki panujące w miejscu osadzenia skarżąca cierpiała z powodu panującego zimna, zmuszona była spać w wózku inwalidzkim, nie mogła skorzystać ze zbyt wysoko zainstalowanej toalety, a wykonanie innych czynności higienicznych wymagało od niej bardzo dużego wysiłku. Zatrzymany miał również problemy z wezwaniem pomocy z uwagi na znajdujący się poza jej zasięgiem włącznik instalacji przywoławczej. Wobec powyższego KMP zaleca uwzględnienie kwestii przystosowania Izby do potrzeb osób mających trudności

w poruszaniu się przy realizacji ewentualnych inwestycji modernizacyjnych, dzięki czemu osoby te będą mogły samodzielnie poruszać się oraz korzystać z urządzeń sanitarnych.

9. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają Komendantowi Podlaskiego Oddziału Straży Granicznej w Michałowie:

1. wyposażenie Izby w kopie aktualnie obowiązującego regulaminu pobytu osób zatrzymanych oraz ich tłumaczenia na języki obce;
2. stosowanie obowiązujących przepisów prawa regulujących sprawdzanie osób zatrzymanych w PdOZ Straży Granicznej;
3. korzystanie z książki wizyt lekarskich zgodnie z jej przeznaczeniem;
4. odnotowywanie faktu zapoznania się z regulaminem przez osoby zatrzymane umieszczone w Izbie;
5. stworzenie i udostępnianie osobom zatrzymanym listy adwokatów i radców prawnych;
6. poszerzenie ofert szkoleń dla funkcjonariuszy Straży Granicznej wyznaczonych do pełnienia służby w PdOZ;
7. wyposażenie sanitariatów w udogodnienia dla osób z niepełnosprawnością ruchową oraz w ramach najbliższego planowanego remontu komendy – dostosowanie budynku, toalety i przynajmniej jednego pokoju dla zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia do potrzeb osób niepełnosprawnych;
8. zakup środków higieny intymnej dla zatrzymanych kobiet.